

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 1. No. 2. 1935.

Şerif Oğlu yadigârı

Dr. Med. M. F. Nafiz

Türk dili ile yazılmış bitiklerin eskilerindedir. Kitabın doğu kitab evlerinin çoğunda bulunması, bir zamanlar bu eserin tıbbın temeli kitaplar arasında olduğunu anlatır. Dili çok açıktır. Anadolu'nun Kastamonu, Ankara, aydın, Antalya, Bursa gibi yerlerinden çiçek, ot adlarını yazması, Şerif Oğlu'nun buraları gezip dolaştığı duygusunu verir. Ne zaman yaşadığı, yazık ki belli değildir. Bursalı Tahir bey, Osmanlı müelliflerini cilt, 3 sahife 204 ünde 1037 de yadigârı yazıp bitirdiğini gösteriyorsa da, yazı dili, daha eski olmasını düşündürür.

Yavuz Oğlu Kanunî Süleyman'ın tıp medresesi, vakfiyesi, çok işimize yarayacağı için olduğu gibi yazıyorum:

«... ilmî tıp için bina olunan medresei tıbbiyede fazilet ve kiyaset ve kuvvei Hadis ve ihsas ile maruf ve basiretü zekâ ve selâmeti havas ile mevsuf dekayiki ilmi mizana arif ve külliyat ve cüz'iyatı ilmi ebdane vakıf eflâtunu zaman ve aristoyu avan etibbayı İsi dem manendi mümtaz ve hükemayı sabıkada «mucez» ve «yadigâr» olan kavaidi tahsil babında ikdam ve «mühimmatı şifa» da müntehab» ve sedid olan zevabıtı «teshil» emrinde ihtimam edip derslerine müdâvim ve sair malzemde mülâzim olcuk vazifei yevmiyesi 20 akçe ola»

Bu sözler arasında geçen Mucezi 677 yahut 687 yılında ölen علا الدين على بن الحزم القرشي المعروف بابن النفيس in eseri olup 4 makale üstüne tertib olunmuştur. Bir çok şerhleri vardır. Cemaleddin Aksarai şerhi حل الموجز «Hallalmucez» pek tanınmıştır. Mucez Türkçeye Muslihiddin Bin Şaban yâni Sururi elile çekilmiştir. Sururi 869 da ölmüştür. Ahmed bin Kemal tarafından Süleyman paşa adına, muccez şerhi «Tesis - al sıhha» tercüme edilmiştir. 567 S - 8. C 2 كشف المظنون عن أسامي الكتب والفنون İstanbul tabı.

Mucez, Kalkütede 1288 de basılmıştır. «Zenker» in şark kütübhanesi, Fohnnan'ın İran tıbbının tarihi menbalarına bakınız.

Şifa, Hacı paşanın «Şifaül eskam ve devaal alâm» adlı büyük eseridir, Arabcadır. Kendi el yazısıyla takımı Topkapı saray kütübhanesindedir. Tahir, O. M. C. 3. S. 212.

aconitum); bezri benç (fransızca : jusquiame ; Lâtince : hyoscyamus niger L.); itboğan otu (Sami Bey : Acicigdem ; fransızca : colchique d'automne ; lâtince : colchicum autumnale L.), filamura
(Sonu var)

(TIB) ile (TEB) ve (yılan ambilemi) ile (YILAN) totemi arasında münasebet varmıdır ?

Doktor A. Süheyl Ünvere

Osman Ergin

(Türk Tıp tarihi arkivi) adında bir mecmua çıkaracağımızı gönderdiğiniz ilk numara ile öğrendim. Türkün yüzünü ağartacak bir çok kıymetli vesikaları neşredeceğiniz için çok sevindim. Bu güzel yapının temelinde benim de küçük bir taşım bulunsun diye üzendim. Meslekten olmayışım cesaretimi kırmadı. müessisi ve ilk muharriri olduğum (İstanbul belediyesi mecmuası) na senelerce yapmış olduğumuz yardımlar karşısında ben de böyle bir hevese kapıldım, bu heves bana aczimi de unutturuyordu. Onun için cüretimi hoş görmenizi, hevesimi kırmayarak şu perişan yazılarımı mecmuaya kabul etmenizi dilerim.

Bu böyle olmakla beraber yazının (TIP) la ve (TARİH) le alâkası olacak bir mevzu olmasını da istedim. Düşündüm ve aklıma buldum da; bakınız nasıl?.

Bundan 25—30 sene önce (SEFINEİ BELAGAT)adındaki eserde (HURAFATMI ESATIRMI) başlığı altında şöyle bir yazı okumuştum :

(Bu serlevha ile başlayışımız bazı zevatın (mythologie) yi (esatiri evvelin) tabirile tefsir eylemeleridir. Halbuki esatir ; tarih manasında olan (USTURE) nin cemidirki bizde anın müfredi meçhuldür. Bu lüğatin mehazi ise (İSTARE) dir. Zira ezminei kadimede harp ve darp ve daha bunlara mümasil vukuatı cesimenin hudusü nucum ve kevakibe isnat edilerek o misillu vukuata - tarik, barik, nazik gibi kâfi nisbetle (İSTARİK) denilmiştir. Lisan âşına olanlara hafi olmadığı üzere fürsü kadim lehcesince vasatta vaki olan (ELİF) daima (VAV) gibi teleffuz olunduğu cihetle ana göre ismi mensup (İSTORİK) (İSTORYA) gelir. Görülmezmiiki Darayı ekber zamanında olan sikke üzerine Daranın yayı mersum olduğu cihetle o nevi akçeye (Darakeman) — kemandaki elif vav gibi okunmalı. — itlak olunurdu. Fakat İbranilerle romalıların lisanı kâfın teleffuzuna pekte müsait olmaması o gibi meskükâta (dirahmun, darahmun) daha

sonraları (Drahmi) derlerdiki eylevm müstamal olan (dirhem) ve (dirahmi) lûgatları o asıldan müştaktır.

İşbu esas üzere (İSTARE) evvelâ (USTURE) badettarib (USTURE)ye kalp olunmuş ve bihasebilkiyas efail vezni üzere cemilenmiştir. (USTURE) den ismi mensup (İSTORİK) geldiği gibi (STARE) den dahi (STARİK) (STARİH) dahi gelebilirki badettarib tarih için sinin hazfile (TARİH) olmuştur. Bu tahkikata nazaran (İSTUVAR, İSTORYA, İSTORİK, ESATİR, TARİH) hep bir asıldan gelmedir...)

Sefinei belağat. Abdurrahman Süreyya Sahife 75, 76.

Bu satırları otuz senedenberi vakit vakit hatırlarım. Fakat doğrumu, eğrimi? diye tetkikini aklıma getirmezdim. Hala bilmiyorum, acaba (Tarih) in tarihi böylemidir? yoksa bu Abdurrahman Süreyyanın kendi buluşu, daha açıkcası uydurmuşdur? bu; araştırmaya ve derinleştirmeye değer bir mevzudur. Fakat bunu yapmak asıl tarihçilere düşer.

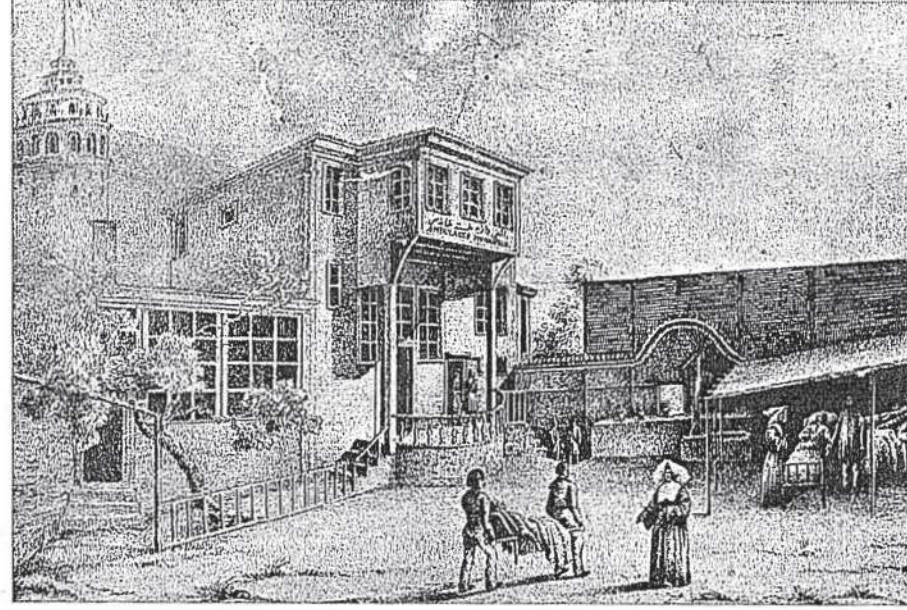
Ancak Abdurrahman Süreyyanın yukarıya naklolan fıkralarında geçen (DARAKEMAN) hakkındaki buluşu veya görüşü bahsettiği parayı gördükten sonra bencede teyyüt etmiş gibidir. bakınız ona da nasıl hükmediyorum, ve bundan (TIP TARİHİ) ne nasıl geçeceğim.

Ben 1907/1909 senelerinde Vefa idâdisinde tarih okutuyordum. O sırada hükümetin şekli meşrutiyete çevrilmiş, mutlakiyet devrinde mekteplerde kaldırılmış olan umumi tarih dersi programa tekrar konmuştu, fakat ne muallimin ne de talebenin elinde okunacak ve okutulacak tarih kitapları olmadığı için iki Fransızca eser tedarik ederek dersleri onlardan takibe mecbur kalmıştım. İşte bu aşırda (MASPER) in «Şark milletlerinin eski tarihi:» adındaki eserinden istifade ediyordum, içinde bir çok faydalı resimler bulunan bu tarihin 759 uncu sahifesinde (üçüncü Dara Koduman) in [1] Abdurrahman Süreyyanın bahsettiği sikkelerini görünce bu zatın (DARAKEMAN) ile (DIRAHMİ) ve emsalı kelimeleri arasında bulunduğu benzeyişe bir az daha inandım. Hatta buna ben şimdi fârisideki dirhem muhaffefi (direm) ile yine Yunanca olup türkçemizde de kullanılan ve kadının erkeğe yahut erkeğin kadına evlenirken verdiği para manasına gelen (trahoma) yıda ilâve ediyorum.

Birde (TIRAHUM) hastalığınız var, acaba bu nereden geliyor?.

Masperonunun tarihinde çok faydalı resimler vardır. bu son

[1] Üçüncü Daranın adına eklenen koduman sıfat veya mahlası, yahud soy adı ile türkçedeki kodaman arasında dilçilerimiz acaba bir münasebet görmezlermi?

Beyoğlunda açılan (altıncı daire) Belediye hastanesinin en eski bir resmi. Bu resim *Osman Ergin* in bir makalesile beraber İstanbul Belediye Mecmuasının 1935 cildinde çıkmıştır.

senelerde Daruşşefeka lisesinde okutmakta olduğum felsefe ve içtimaiyat dersleri dolayısıyla bazı içtimai hadiselerin ve dini itikat ve inanışların kökünün mazide ve diğer dinlerde olduğunu talebeye anlatmak ve resimle de tevsik etmek için ben bu kitaptan şimdi de çok istifade etmekteyim. Geçenlerde yine bu maksatla bu kitaba göz gezdirirken Mısır'daki (TEB) şehrinin totemi olarak şöyle bir resim gördüm :

Mısır'da Tıb şehri alâmeti yılan totemi

Bilmem nerede okumuş, yahut kimden işitmişim hatırlayamıyorum yalnız biliyorumki vaktile (TEB) şehrinde sihir ve tababet oldukça ileri gitmiş. Diğer memleketlerde olduğu gibi. bizim doktorların yakalarında bir yılan resmi olduğunu görüyorum. Bu yılan resmi ile (TEB) şehrinin totemi arasında bir alaka zihnimden şöylece geldi geçti, üzerinde çok durmadım. Lakin yine bu tedrisat dolayısıyla okutmakta olduğum Hasan Âlinin (SURİ ve TATBIKİ MANTIK(adındaki eserinde muallim ve kimyager(Naki) nin kimya kitabından naklen görmüş olduğum şu :

Maadinin yekdiğerine tepdil ve tahvili fikri Mısır'da doğmuş ??? ve bu hususta en ziyade orada sarfı mesai edilmiştir (Plutark) a nazaran dördüncü

milâdî asırda Mısırın en eski ismi olan (KEMYA = CHEMÍA) kelimesi aynı zamanda altın ve gümüş istihsali san'atını göstermek üzere (MISIR) ilmi ile müteradif olmak üzere kullanılmağa başlamıştır.

Yedinci asırda Mısırı fetheden ve hudutlarını şimali afrikadan İspanyaya kadar temdit eden araplar kıymetsiz madenleri altına tahvil hususunda fevkalade mesai sarfettiler. Araplar her ne kadar bu hususta emellerine vaşıl olmuş olmasınlar da bir çok kimyevi müstahzeratın istihsaline muvaffak oldukları gibi malûmat ve müşahedatın tezayüdüne de hizmet etmişlerdir. İşte bu esnada (KİMYA) kelimesine bir harfi tarif ilhakile (ELKİMYA) — ALCHİMİE ıstılahı teessüs etmiştir....)

Fıkrası bende tuhaf bir fikir uyandırdı yukarıda söylediğim eski okuduklarım canlandı kendi kendime acaba Mısırın umumi ve eski adı olan (KEMYA) yı araplar (ELKİMYA) yaptıkları gibi Mısırın bir şehiri olan (TEB i da (ETTİB) yapmış olmasınlar? Öteki vaki olurda bu ne için vaki olmasın? benim kanaatimce en ufak bir ihtimal bile olsa bu türlü mevzular hususile bir meslek ve ihtisas mecmuasında yine tetkike ve münakaşaya değer.

Bilmem nasıl telekki edilecek? bu düşünceye karşı işidilecek fikrimce bu; teleffuz benzeyişi ile lûgatlara mana verilmesinin doğru olmadığı merkezinde bulunacağını tahmin ediyorum. Birincisini ben de itiraf ve teslim ederim—buraya kadar okuduğumuz satırlarda bu itirafı görürsünüz — fakat ne için buna cür'et etmiş olduğumu makalenin başlangıcında anlatmıştım. Bununla barabor teleffuz benzeyişi ile lûgatlara mana vermenin doğru olmayacağı her zeman her lûgatta caizmidir? bence olmasa gerek, bu böyle olmasa yani benzeyişe rağmen (TİB) ile (TEB) arasında bir münabet tahakkuk etmese bile bu işlerde benim gibi düşünecek olan yüzde beş kişi bulunsa (TİB) tarihine temas eden böyle bir mevzuun (Türk tıp tarihi arkivi) inde üç beş sahifelik bir yer işgal etmesi çok görülmemelidir sanırım. İşte bu mes'eledede benim rolüm buraya kadardır. Ve nihayet okuduklarımı, düşündüklerimi ve gördüklerimi nakilden ibarettir. Mes'elenin alt tarafını tetkik edilerek müsbet veya menfi bir hal tarzı bulunması sizlere düşer. Ortada Teb şehrinin yılan totemi ile doktorların yakasındaki ambilem ve nihayet tib ile teb arasındaki teleffuz benzeyişi ve bir de kimya ilminin Mısıra nisbet edilişi bulundukça tıp tarihinde bu türlü düşünceler eksik olmayacaktır kanaatindeyim.

(Yılan) ile (Hastalık) arasında mutlaka bir münasebet olacak ki bunun izini din kitaplarında gördüğümüz gibi ameli hayatta da rastlıyoruz. Mesela Musa peyganberin hasta olan bazı İsrail

oğullarını yılandan yapılmış bir heykel göstererek onları tedavi ettiğini tevratta okuyoruz. Aşağıda münasebetle bahsedilecek olan altın buzağı keykelini kırdıran Musanın yılan haykelinden medet ummayacağı şüphesiz isede tevat muharref olduğu için bu vak'anın da başka bir manası olmak gerektir deriz. Bununla beraber tevatın bu rivayetini kur'an başka bir suretle teyit etmekte ve meselâ Musanın elindeki değneği Mısır sahilleri karşısında yılan olduğunu heber vermektedir. Tevatın bahsettiği yılan heykeli bundan galat olsa gerektir. Bu iki semavi kitabın muhtelif şekilde haber verdikleri yılan ve yılanla tedavi vak'alarının doğruluk ve eğriliğini burada münakaşa mevzumuzun haricindedir. Yalnız aralarında bir rabita bulmak için acaba Musa İsrail oğullarının hastalarını istediği zaman yılan olabilen yahut öyle görünen bu değnek ilemi tedavi ediyordu diyebiliriz. Yılan heykelile hastalık tedavisi izlerini hala görüyoruz, meselâ halk dilinde (Yılanlık) denilen (Humre) hastalığını tedavi için yakın zamanlara gelinceye kadar İstanbul gümrük hamalları loncasında bir (Yılan heykeli) bulunmakta idi. Hükümet men etmekle beraber halk bunu gizlice hamallardan alır ve bu gün mikrobu keşfedilmiş olan yılıncığı bununla tedavi etmek isterdi.

Rufaimi, Kadirimi iyi bilmeyorum; tarikatlardan bisirine mesup olanlar yılanla çok meşgul olurlar, yılanı koyunlarında beslerler ve bir zarar görmezler, bu türlü adamlara (Şerbetli) denilir. Bu ne demektir ve nasıl oluyor tetkike değer bir keyfiyettir. Şimdi bile Hint fakirlerinin yılanla olan münasibeti ise bütün dünyaca malumdur.

Fars dilinde yılan (Mar) hastaya (Bimar) ve hastaneyede (Bimaristan) deniliyor. Arapların kullandığı (Maristan) bunun muhaffefi olacak. Acaba (Hastalık) (Hastane) tabirleriyle yılan arasında ne gibi bir münasebet gözetilmiştir böyle denilmiş? bunu bir az daha açayım, fars dilinde (Bi) nefi edatı olduğuna göre Bihar yılınsız demek olur. Bu taktirde Mar yani yılan sağlık getiren veya sağlık gösteren; Bihar yani yılınsızlıkta hastalık getiren veya hastalık gösteren birer kelime midir acaba, bu da tetkike değer bir mese'ledir.

Arap dilinde yılan (Hayye) daha doğrusu (Hay) denilir, Hayya veya Hay kelimesile (Hayat) yani sağlık, dirilik veya canlılık arasında bu dile de acaba bir münasibet mi gözetmiştir.

Pek iyi hatırımda değil galiba bin bir gece hikâyelerinin birisinde tedavi edilemeyecek derecede bir hastalığa tutulan bir

adam ölmek ve kurtulmak için zehir verildiği halde birden bire dip diri olduğu şeklinde bir malûmata rasgelinir, şimdide yılan zehirinden (Kanser) in tedavisinde istifade olunduğunu işliyoruz. Acaba eski tababet yılanı veya yılan zehirinden başka türlü istifadelerde bulunuyorduda onun içinmi yılan bu kadar ehemmiyet veriliyordu işte tıp tarihi ve tıp ilmi bakımından tetkik olunacak mes'elelerden biri de budur sanırım.

Yılanı ne için yakalarında taşıdıklarını bazı doktorlara sormuştum. Yılan zehiri ile ilaç arasında bir münasebetsen ve ES-KÜLAB a bilmem nisbetinden bahsetmişlerdi. Fakat yılanın Tep şehrinin Totemi olduğu ve tıp ilmile birlikte yılan da Yunanıstana gelir. Yunanıstandan evvelâ İslâm âlemine oradan Avrupaya sonrada garbe geçer. Selçuk tababetinde yılan âlameti vardır. yılan alâmeti tıp ilmile birlikte Türkiyeye girer.

Tıp ile Tep arasında görmek istediğim münasibetin ortaya çıkabilmesinde yılan Toteminin ve dolayısıyla Totemismmin çok yardımcı olacaktır. Bunun içindirki Totemizm hakkındaki sözü bir az uzatacağım :

1) Totemizmmin izlerini biz ananelerimizde, dilimizde ve dinimizde — bilmeyerek — halâ yaşıyoruz. Meselâ Anadolu'da ve Rümeli'de (Kızılbaş) denilen bir kısım Türk köylüleri ve aşiretleri arasında halâ mukaddes tanılan tavşan ; izi kaybolmuş totemlerden başka bir şey değildir. İslâmiyetten sonra kendilerine (Alevî) adını veren kızılbaşlar şimdi tavşana (Alinin kendisidirde onun için hürmet ediyoruz) diyorlar. Dilimizdeki (Tavşan yemez) sözü de totemizmi hatırlatır.

2) Minarelerin üzerlerinde ve cami kubbelerindeki (Alem) ler evvelâ mimari vasitasile Mısırdan Suriyeye ve oradan bütün İslâm diyarına geçen Mısır totemlerinden (Oziris) in boynuzundan başka bir şey değildir. Yine Mısırlıların (Apis) adında bir öküzü totem edindiklerini de tarihler bize bildiriyor. Masperonun tarihinde Mısır müzesinden alınmış (Apis) in güzel bir resmi vardır. Kuranın Bakare suresinde sözü geçen sarı inek te bu apis-ten başka bir şey değildi. Kur'anın haber verdiği göre Musa ; Mısırdan çıkardığı İsrail oğullarını (Tih) sahasında bırakıp Ture çekildikten bir müddet sonra tekrar onların arasına geldiği zaman (Samiri) adında birisinin Mısırdaki inek gördüğü inek totemini hatırlayarak bir altın buzağı yapıp İsrail oğullarını buna taptırıldığını görünce ne için buna meydan verdin diye kardeşi Harunu azarladığını ve İsrail oğulları arasına Mısırlılardan geçmiş olan totemizmi kökünden koparmak için bunların pek sevdikleri daha açıkcası totem bildikleri bir ineği boğazlamalarını kendilerine emir ettiğini, ve İsrail oğulları bu emir karşısında Boğazlanacak ineğin rengini, biçimini ve yaşını sordukları zaman (O ne pek geçkin, ne çok genç olmayıp ikisi ortası bulunduğunu : rengi sapsarı olup bakanların hoşuna gittiğini ; çifte, dolaba koşulmuş, toprağı sürmüş, ekini sulamış olmayıp her kusurdan salim olarak üzerinde hiç bir alacası bulunmadığını) söylemesi üzerine İsrail oğulları da

adam ölmek ve kurtulmak için zehir verildiği halde birden bire dip diri olduğu şeklinde bir malûmata rasgelinir, şimdide yılan zehirinden (Kanser) in tedavisinde istifade olunduğunu işliyoruz. Acaba eski tababet yilandan veya yılan zehirinden başka türlü istifadelerde bulunuyorduda onun içinmi yılan bu kadar ehemmiyet veriliyordu işte tıp tarihi ve tıp ilmi bakımından tetkik olunacak mes'elelerden biri de budur sanırım.

Yılanı ne için yakalarında taşıdıklarını bazı doktorlara sormuştum. Yılan zehiri ile ilaç arasında bir münasebetsen ve ES-KÜLAB a bilmem nisbetinden bahsetmişlerdi. Fakat yılanın Tep şehrinin Totemi olduğu ve tıp ilmile birlikte yılan da Yunanıstana gelir. Yunanıstandan evvelâ İslâm âlemine oradan Avrupaya sonrada garbe geçer. Selçuk tababetinde yılan âlameti vardır. yılan alâmeti tıp ilmile birlikte Türkiyeye girer.

Tıp ile Tep arasında görmek istediğim münasibetin ortaya çıkabilmesinde yılan Toteminin ve dolayısıyla Totemismmin çok yardımcı olacaktır. Bunun içindirki Totemizm hakkındaki sözü bir az uzatacağım :

1) Tetemizmin izlerini biz ananelerimizde, dilimizde ve dinimizde — bilmeyerek — halâ yaşıyoruz. Meselâ Anadolu da ve Rımelide (Kızılbaş) denilen bir kısım Türk köylüleri ve aşiretleri arasında halâ mukaddes tanılan tavşan ; izi kaybolmuş totemlerden başka bir şey değildir. İslâmiyetten sonra kendilerine (Alevi) adını veren kızılbaşlar şimdi tavşana (Alinin kendisidirde onun için hürmet ediyoruz) diyorlar. Dilimizdeki (Tavşan yemez) sözü de totemizmi hatırlatır.

2) Minarelerin üzerlerinde ve cami kubbelerindeki (Alem) ler evvelâ mimari vasitasile Mısırdan Suriyeye ve oradan bütün İslâm diyarına geçen Mısır totemlerinden (Oziris) in boynuzundan başka bir şey değildir. Yine Mısırlıların (Apis) adında bir öküzü totem edindiklerini de tarihler bize bildiriyor. Masperonun tarihinde Mısır müzesinden alınmış (Apis) in güzel bir resmi vardır. Kuranın Bakare suresinde sözü geçen sarı inek te bu apis-ten başka bir şey değildi. Kur'anın haber verdiği göre Musa ; Mısırdan çıkardığı İsrail oğullarını (Tih) sahasında bırakıp Ture çekildikten bir müddet sonra tekrar onların arasına geldiği zaman (Samiri) adında birisinin Mısırdaki inek gördüğü inek totemini hatırlayarak bir altın buzağı yapıp İsrail oğullarını buna taptırıldığını görünce ne için buna meydan verdin diye kardeşi Harunu azarladığını ve İsrail oğulları arasına Mısırlılardan geçmiş olan totemizmi kökünden koparmak için bunların pek sevdikleri daha açıkcası totem bildikleri bir ineği boğazlamalarını kendilerine emir ettiğini, ve İsrail oğulları bu emir karşısında Boğazlanacak ineğin rengini, biçimini ve yaşını sordukları zaman (O ne pek geçkin, ne çok genç olmayıp ikisi ortası bulunduğunu : rengi sapsarı olup bakanların hoşuna gittiğini ; çifte, dolaba koşulmuş, toprağı sürmüş, ekini sulamış olmayıp her kusurdan salim olarak üzerinde hiç bir alacası bulunmadığını) söylemesi üzerine İsrail oğulları da

(işte şimdi sözün tas tamamını söyledin) dileyerek Mısırlıların totem yani allah diye tapındıkları ineği kestiklerini bakare suresinden (Ayet : 67 ilâ 71) öğreniyoruz.

Kur'anın 1350 sene önce yine bir okadar sene evvel İsrail oğullarıyla Musa Peygamber arasında geçmiş olduğundan bahsettiği hadise bu gün de Hindistanda aynı surette halâ cereyan etmekte ve mecusilerce mukaddes tanılan inekler sokaklarda hiç bir iş görmeyerek, sütünden ve etinden istifade olunmayarak başı boş gezmekte, hatta halkten hürmet görmektedir. Yine Hindistan ehalisinden Muhammediler ise dinleri iktizası mecusilerin gözleri önünde inekleri keserek etini yemekte ve bundan dolayıda mecusilerle Muhammediler arasında hiç bir zaman husumet ve münazaa eksik olmadığını görmekte ve ve işitmekteyiz.

3) Tibetde yetişen ve yaşayan (Yak) adındaki öküzlerin orta Asyada totem ittihaz edilmiş olduğunu biliyoruz. Osmanlı Türklerinde de bunun izini görüyoruz. Bu öküzlerin kuyruk tüylerinin (Tuğ) diye askeri, siyasi ve içtimai teşkilâtlarda kullanıldığı anlaşılmakta ve görülmektedir. (Üç tuğlu vezir) tabirini halâ hatırlıyoruz. Hatta bu tuğların başa takılanına (Sorguç) deniliyor. Evlenen kızların başında tüyden sorguç takıldığı için eski Türkler düğüne (Tuğ günü) diyorlardı. Yine Osmanlı Türkleri yak öküzünden uzak kaldıktan sonra bunun yerine atı almış olduklarını görüyoruz. Askeri müze ile topkapı sarayında yak veya at kuyruklarından yapılmış bir çok tuğlarla sorguçlara rasgelinir.

Arî dillerde ve bilhassa farsçada (Gâv) öküz ve inek manasına geldiğine göre hangi dilden olduğu bilinemeyen bir (ur) lâhikasının ilâvesile (Gâvur) tabirini öküze veya ineğe tapanlara denildiğini hayli zaman önce birisinden işitmiş ve bunu mecellei umuru belediyeinin birinci cildinin 604 sahifesinden haşiye olarak göstermiştim.

4) Yine Türkler veya moğolların (kurd) u totem tuttuklarını ve kurt başını kumandan veya hükümdar çadırı direğinin tepesine taktıklarını biliyoruz. (Bozkurt) bizce pek meşhur değildir ?

Bu misalleri böylece çoğaltabiliriz. Fakat bu kadarını kâfi görerek bu bahsi temamlamak için totemizmin ne demek olduğunu en selâhiyettar bir zatın ağzından, değerli felsefe ve içtimaiyat muallimlerimizden Cemil Sena Ongundan dinleyelim:

Totem iptidainin kendisile kendisini ihata eden Klan halkı ve eşyası arasında bir kardaşlık ve akrabalık bağı olarak kabul ettiği canlı ve cansız her hangi bir madde veya hadisedir. Bunlar iptidainin zihniyetine göre bizzat kendisidir. İptidai kendisini toteminden ve toteminin resmini taşıyan eşyayı kendisinden ayırmıyacak kadar ferdiyet his ve şuurundan mahrumdur. Hakikatte aralarında hiç bir kan alâkası mevcut olmadığı halde iptidai kendisini ve klan halkını bu totemin soyundan gelmiş addeder. Ve yahut bizzat bu totemin aynı gibi görür. Böylece aynı toteme mensup olan insan ve eşyaya tearruz edilmesi pek büyük felâketleri mucip olur. Binaenaleyh totem bazı içtimaiyatçıların zan ettiği gibi ne sancak nevinden cemiyetin birliğini temsil eden bir sembol, nede bir aile asaletini ifade eden bir arma ve üvandır. Belki klan efradının bir nevi büyük atası yani klanın varlığında zaruri bir şarttır. Bu itibarla eski kahramanların hatırdan silinmiş ve efsaneli bir mana

almış şekillerinde de olduğu gibi ecdat perestliğinin bir hatırası, mabutlara takdim edilen bir kurban veya sadece iktisadî bir kıymetin maddî ifadesi de değildir. Belki totem sadece klan efradının mevcudiyetinde yegâne sebep ve şart olan mukaddes bir kuvvettir. Bu itibarla her klan kendi toteminin ismile yad olunur ve başka klanlardan ancak totemleriyle tefrik edilirler. Totem olabilecek maddelere gelince: bunlar ya temamilen canlı bir hayvandır kertenkele, kurbağa, karga, sincap, tilki gibi. Yahut canlı bir hayvanın laalettain kanat ; kuyruk, pençe, baş ve saire gibi bir uzuvdur. Camit maddelerde totem olabilir. Ateş, başak, duman, maden, su, yaprak, çiçek gibi bunların behemahal işe yarayan mevaddan mürekkep olması da şart değildir. Tabii hadiselerin de totem kıymetini kazanmış olduğu görülmektedir. Rüzgâr, bulut, şimşek, yağmur gibi. Mamafî en esaslı totemleri hayvanlar teşkil eder diğerleri ikinci derece sayılır.

Totemin insanlara olan münasebetine gelince : Totem mukaddestir. Binaenaleyh tearruz edilemez. Aynı totem dahilinde bulunan bir şeyde kardeş olduğu cihetle aynı suretle tecavüzdten masundur. Bir klanın kuvvet ve şerefi totemin kıymetile mütenasiptir. Bu sebeptendirki totemin manevi kıymetini kendine nakletmek veya kendisini ona daha fazla benzetmek ve onun miktarını arttırmak için totem yenebilir. Bu suretle iptidai totemle kendi arasındaki ayniyatin çoğalacağını zan eder. Bazı iptidailerde ölmüş ana ve babalarını aynı his ve mantıkla yerler bu insan yeyiciliğine (canibalisme) denir.

Bazan bir sebep bazan bir netice olarak bu gün din hayatının en iptidai bir şekli olmak üzere tesbit edilmiş olan mantık ve itikatlarını keşfetmemize yarar.

Bu kadar izahat karşısında acaba (yılan amblemi de tebliğlerin yılan toteminden kalmaz) dersek isabet edermiyiz, etmezmiyiz. İşte hal edeceğimiz mes'elenin birisi de budur. Öküz ve at kuyrukları binlerce seneden beri bayraklarda, başlarda kullanıldığı gibi yılanda da böylece yakalarda ve kitaplarda ve binalarda kullanılmış dersek pek aykırı bir söz söylemiş olmayız.

Aşağıda saydığım yollardan gidilirse bu hususta bir neticeye varılabilir. Bu netice menfi de olsa yine bir kazançtır. Bir daha kimsenin bu tarzda düşünmemesi için önlerine bir set çekilmiş olur :

A — İslâm tababeti tarihinin başlayışı ve tıb lûgatının arap dilindeki tarihçesi, menşei ve müştakları hakkındaki dil tetkikleri.

B — Kıpt yahut eski Mısırdaki tababetin başlayışı ve tekâmülü safhaları.

C — Tıp lûgatının diğer sami dillerdeki mukabilleri, tarihçesi menşei ve müştakları.

Ç — Şark ve garbın eski ve yeni muhtelif dillerinde (tıb) yerine kullanılan kelimeler. Bilhassa eski Türkçede tıp yerine kullanılan kelimenin (tıb) ile bir münasebeti olup olmadığı.

D — Tıbbın sihirle münasebetleri nedir ?

E — (Teb) kelimesinin garp dillerinde izi ve benzeri var mıdır ?

F — Teb şehrinin tarihçesi ve bu şehirde sihir ve tababet ilimlerinin ne derece ilerlemiş olduğunun tetkiki.

J — Yılanı teblilerin totem ittihaz edişlerinin sebebi ve bunun tabipler tarafından ambilem olarak alınışının izahı.

K — İlimler, fenler ve meslekler arasında memleket veya şehir adını alan başkaları var mıdır ?

İşte bu iki mes'ele hakkında aklıma gelenler bunlardır. Kabul veya red her halde siz hekimlerin yüksek olan ilminize ve ihtisasınıza bırakılmıştır. İsalet edememişsem meslekten olmadığım için mazur görülürüm. Bir az doğru görmüş ve düşünebilmişsem İslâm ve Türk tıp tarihine ve değerli arkadaşım Süheyle zerre değerinde bir yardımım olmuştur diye sevinirim.

Doktor İbrahim Themo

(Romanyada 70 ci yılının Romen doktorları tarafından kutlulanması vesilesile)

Dr. A. Süheyl Ünver

Doktor İbrahim Themo tıbbiyede istibdada karşı gelen ve 1889 da Tıbbiyei Askeriyede terakki ve ittihat cemiyetinin ilk nüvesini kuranlardan biridir. Tıp tarihimizde mektebi tıbbiyemizde oynadığı roller cihetile mühim bir şahsiyet olan Bay Themo ile 1932 senesi eylülünde Bükreşte inikat eden Beynelmilel Tıp Tarihi kongresinde ilk defa tanıştım ve bu muhterem ihtiyar meslektaşla kongrenin imtidadı esnasında konuştum ve kendisinden tercümei halini istedim. Bir müddet sonra yazıp gönderdi. Bu tercümei hali kendisinden Tıbbiyei Askeriyede hürriyet cereyanlarının nüvesini kuran bir şahsiyet olması hasebile bazı yanlış neşriyatı düzeltmek için almıştım. Şimdi bu kısmı kendi lisanından dinleyeceğiz.